

XXVI.

Om Lægmands Talen over Graven.*Af Fr. Meidell.*

I Vedel Simonsens Esge Brok I, 84 kom en Bemærkning om denne Sag, hvortil Kall Rasmussen i 2den Del af samme Bog, Side 80, knyttede betydelige Supplementer fra Tiden, der fulgte efter den, som gav Anledning til Fremkomsten af Vedel Simonsens Bemærkning, c: 1612.

Ved mit Arbejde i Geh. Arkivet har jeg fra samme Tid fundet et Par Aktstykker, der synes mig at belyse disse Lægmandstaler over Graven paa en ny og fyldig Maade, hvorfor jeg herved meddeler dem i Uddrag.

Den ikke ubekjendte Krigsmand, Thomas Nold til Magelø, var Svoger til den vel kjendte Rigsadmiral Ove Gedde, idet han var gift med dennes Søster; da hun døde, og Thomas Nold giftede sig anden Gang med Fru Helvig Urup, traadte Ove Gedde selvfølgelig til for at paasee sine Søsterbørns Interesser, og da Thomas Nold døde, var Ove deres naturlige Værge. Fru Helvig Urup døde imidlertid før end Thomas Nold, som altsaa lod hende jordfæste med al den da brugelige Pomp; han fik endog Rigsmaarsken, Jørgen Urne til Alslev, Ridder og Lensmand paa Vestervig, til at tale over Fru Helvigs Grav. Her sagde denne Stormand bl. a., at Enhver, som havde rigtigt Krav paa den Afdøde, skulde faae sin Fordring fuldt betalt.

Thomas Nold fik ikke Tid og Lejlighed til at afvikle hele hendes Gjæld, saa at der ved hans Død fandtes en Slump uindløste Fordringer. Om dem mente nu Ove Gedde, at de vare hans Søsterbørn uvedkommende, og han protesterede imod, at de skulde lide, fordi Fru Helvig havde belastet hans Svogers Bo med Gjæld. Denne Sag kom for Herredagen, som den $14/5$ 1636 dømte, at Thomas Nolds Børn maatte være skyldige at betale al deres Faders Bo paahvilende Gjæld, eftersom Rigsmarsk Jørgen Urne over Graven havde tilsagt enhver lovlig Creditor fuld Betaling.

Naar vi allerede heraf se, at Lægmands Ord over Graven kunde faae en betydelig Retsvirkning, saa vil dette i højere Grad vise sig ved det følgende Aktstykke, som desuden giver os en autentisk Opskrift paa, hvorledes det egentlig havde sig med disse Lægmands-Gravtaler.

Ao. 1640 den 29de October blev der paa Koldinghus holdt Herredag, eller kgl. Retterthing, blot for en eneste Sags Skyld. Allerede deraf tør vi vel slutte, at dens Afgjørelse var af stor Betydning for Adelen i Almindelighed, ikke blot for de sagførende Parter.

Disse vare paa den ene Side: Eskild Gøye til Brandholm og Oluf Daa til Ravnstrup; paa den anden: Falk Gøye til Hvidkilde, som havde protesteret imod den Tale, der af Citanterne forlangtes holdt af Otte Gøye til Turebygaard over afgangne Tyge Brahe Axelsen til Taastrup, for hvis umyndige Børn Citanterne vare Formyndere.

Citanterne opfattede Falk Gøyes Protest som en Krænkelser, hvorved han havde gjort dem Uret; derfor stævnedes de ham til at gjøre Rede for sit Ords Mening, ikke blot for Kongen og Rigsraaderne: Cansler Chr. Thomsen, Rigsmarsk Jørgen Urne, Ridderne Mogens Kaas, Christoffer Ulfeld, Christoffer Urne, Norges Statholder; Rentemester Jørgen Vind og Landsdommer Jørgen Seefeld; men ogsaa for de højadelige Mænd: Ridder Jørgen Brahe til Hvedholm,

Franz Lykke til Overgaard, Henning Valkendorf til Glorup, Otte Brahe Stensen til Næsbyholm, Jørgen Marsvin til Avindsbjerg, Gunde Rosenkrands til Boserup og Henning Povisch til Hollufgaard, med hvilke Mænd Rigsraadet ved denne Lejlighed havde forstærket sig. Ogsaa deri turde ligge et Vidnesbyrd om, hvor vigtig Sagen var i Adelens Øjne.

Først lagdes i Rette et Brev med følgende Ordlyd:

„Eftersom ærlig og velbyrdig Mand, Otte Gjæye til Turebygaard er ombedet at tale over sal. Tyge Brahes Grav, da gives ham herved skriftligt, hvad Børnenes Værger, samt jeg som Arving, er af hannem begjærendes, at han vilde sige, nemlig først, [at] han de Godtfolk, som sig have hid umaget, Enhver efter Landsens vedtagne og brugelige Skik og Vis, for deres Umag vilde paa vores Vegne betakke. — Hvad sig anbelanger Gjæld, den sal. Mand sig haver efterladt, da have hans Arvinger og Børns Værger sig aldeles intet med hans efterladte Bo og Gods befattet, ej heller de ville befatte, før end hans Creditorer og Gjældnere, Alle og Enhver der ud af nøjagtelig (for hvis kan findes dennem efter rigtige Breve og Haandskrifter skyldig at blive) blive fornøjet og contenteret; og da ikke er at tvivle, at hans efterladte Bo og Jordegods jo noksom rundeligen og derover kan tilstrække, at Enhver redeligen og vel deraf kan blive betalt og fornøjet, hans gode Navn og Rygte, som med al Sandhed om ham siges kan, at han det haver med sig i sin Grav, det at ville celebrere og berømme, hvis nogen Klaffer hannem andet end ærligt og godt vilde paa-sige, — da ere den sal. Mands Arvinger og Slægtninger [her], som det med Liv og Blod ville forsvare og defendere.

Dette Foranskrevne gives under vore Hænder anskreven, og venligen begjærendes, at siges over hans Grav.

Odense den 18 Septbr 1640

Oluf Daa, mpp.

Eskild Gjæ, egen Haand.“

Herunder var tilføjet:

„Paa denne Maneer vil jeg ej tale, thi det er Axel Brahe og Christence Brahe til Skade og min sal. Morbroder for nær.

Falk Gjø Henriksen, egen Haand.“

Vi lære heraf, at det var de nærmeste Efterlevende, som inspirerede den Lægmand, der overtog det Hverv at tale over Graven; at det først gjaldt om at takke Følget for Mødet, dernæst at indkalde Kreditorer, og endelig at udslynge en Trusel mod Bagtalere, for at binde deres Mund¹⁾. De Nærmeste udsendte deres Udkast til fjernere Frænder, for at indhente disses Billigelse. Indvendinger mod Udkastet behøvede ikke at være fremsatte i nogen skarp Form for at blive optagne som Fornærmelser; det var nok, naar de bleve skrevne paa det cirkulerende Aktstykke. — I det foreliggende Tilfælde besvarede dets Udstedere Fornærmelsen ved, at lade Otte Gøye holde Talen efter deres Udkast, da Tyge Brahes Lig blev nedsat i Odense Sect. Knuds Kirke.

Denne Handling vakte stort Røre. Den 18de Oktober 1640 udfærdigede en Del fynske Adelsmænd af Følget i Odense en Protest imod det skete, hvori de udtalte, at det var alt for disreputerligt, at tale saaledes, som sket var, over den velfortjente og berømmelige Tyge Brahes Grav; derhos havde det alt vist sig, hvor stor Skade derved blev tilføjet den Afdødes Arvinger, som nu havde al Udsigt til at komme af med deres Hovedgaarde og bedste Gods, medens en mindre solen Indkaldelse af Kreditorerne havde været tilstrækkelig til at hævde den afd. Debtors gode Reputation, ligesom den vilde have tilladt Gjældens lempelige Afvikling. Det Røre og den Tilstrømning af Fordringer, som var en Følge af det over Graven

¹⁾ Mon der ikke heri ligger et Vink om Oprindelsen af den Skik, at møde væbnet ved solen Jordefærd?

skete Opbud af Boet, vilde derhos vanskeliggjøre Andre at faae heldbringende Laan.

Samme Dag, som det var udstedt, paatoge Gunde Rosenkrands og Ejler Bille (formodenlig Sønnen af Markus Bille og Susanne Brokkenhus, da 36 Aar gammel, og Svoger til Falk Gøye, som var gift med hans Søster Karen Bille) sig at overbringe Aktstykket til Eskild Gøye og Oluf Daa, som derved fik en Skræk i Livet. For Herredagen udtalte Eskild nemlig, at hans fornemste Bevæggrund til at lade Otte Gøye tale over Graven som han havde gjort, ikkun var den, at paasee sine Myndlingers Tarv i Henhold til 2den Artikel i Gjældsforordningen af $\frac{1}{7}$ 1623: »Hvor der er Gjæld af Vigtighed, da maa Arving med Samfrænder[s Minde] opbyde den Afdødes Gods.« Han havde ikke kunnet se rettere, end at Tyge Brahes efterladte Gods umuligt kunde strække til at svare Rente af de deri indestaaende Penge, at yde den pligtige Rostjeneste, at vedligeholde Bygninger, at føde, klæde og lønne Tjenerne, samt at underholde den Afdødes Børn, dels i Ind-, dels i Udlandet. Gjælden beløb sig nemlig til 180,000 Spd., og den forøgedes daglig; da Jordegodset kun udgjorde 2902 Tdr. Hartkorn, kunde det ikke svare en Rente af 10,800 Spd. aarlig, foruden alt det Øvrige til Vedligeholdelse og Underholdning ¹⁾. — Da nu Forordn. $\frac{31}{3}$ 1635 paabød Værger for Umyndige at vaage over, at disses Udgifter ej kom til at overstige deres Indtægter, havde han ej kunnet gjøre andet, end hvad han havde gjort.

Herimod indvendtes af de Protesterende, at Chr. III's Reces 54 Kap. kun paabød Dødsboet at klare al vitterlig Gjæld, for saa vidt som Bopenge og rørendes Gods tilstrækker; hvis det ej strækker til at yde fuld Betaling, skal Dækning repareres paa Arvingerne i Forhold til Arvens Størrelse. Derhos mente de, at Eskild Gøyes Tilbud

¹⁾ Regnede han 60 Spd. pr. Td. Hartk., udgjorde Godsernes aarlige Indkomst 6 % af 174,120 Spd. eller c. 10,450 Spd.

eller Opbud i Odense Sct. Knuds Kirke stred imod Gjældsforordning af $1/7$ 1623, 2den Artikel, der ikke blot beskrev, hvordan med en Afdøds Gjæld skal forholdes, men udtrykkeligt paalagde Værgerne at tage Samfrænder med paa Raad, inden de tilbød nogen Creditor Gods, eller afhændede Gods til Nogensomhelst. I dette Tilfælde havde Eskild Gøye slet ikke æsket nogen Samfrændes Raad, inden Opbudet skete. Desuden sagde Loven, at Opbud skal ske til Thinge, men det var altsaa utilladt at gjøre det i Kirke.

Dertil kom end videre, at Axel Brahe for Øjeblikket var syg i Udlandet, og at han, der snart fyldte sit 18de Aar og havde god Forstand paa Styrelse af sine Sager, — altsaa fornemmelig burde være tagen paa Raad, — ikke engang var bleven underrettet om sin Værges Forehavende.

Da Jørgen Brahe til Hvedholm og Falk Gøye til Hvidkilde med flere Frænder havde paataget sig at ordne hele Gjældens Afvikling, gav Herredagen Protestens Underskrivere saa meget villigere et ubetinget Medhold, og dens Dom kom følgelig til at lyde paa, »at det Opbud, der var sket i Odense Sct. Knuds Kirke ved Tyge Brahes Nedsættelse ej skulde blive hinderligt for rigtigt Skifte og Deling af Godset.«

Vi see altsaa, at Lægmands Ord over Graven havde i den Grad bindende Kraft, at der behøvedes en exceptionel, allerhøjeste Domstols Kjendelse, for at gjøre det virkningsløst.
